

طراحی و پیاده سازی دبی سنج فراصوت چهارمسیره با استفاده از روش تفاضل زمانی

محمد عروتی نیا^۱، عباس غریبی^۲

^۱ دانشیار، دانشکده مخابرات- وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، orvatinia@ictfaculty.ir

^۲ شرکت پایانه‌های نفتی ایران- وزارت نفت، a.gharibi@nioc-iotc.com

(تاریخ دریافت مقاله ۱۳۹۶/۳/۲۹، تاریخ پذیرش مقاله ۱۳۹۶/۶/۲۴)

چکیده: یک دبی سنج فراصوت چهار مسیره با نصب فرستنده/گیرنده‌های امواج فراصوت بر روی یک لوله ۸ اینچی طراحی و ساخته شد. با عبور کنترل شده سیال از درون دبی سنج ساخته شده، سرعت سیال در چهار لایه مختلف با استفاده از روش تفاضل زمانی (Time-difference) اندازه گیری شد. با استفاده از روش انتگرال گیری عددی به روش گاوس-لژاندر و اعمال تقریب مهندسی، نرخ شارش سیال بدست آمد. با مقایسه پاسخ دبی سنج ساخته شده با پاسخ یک دبی سنج تجاری مرجع، صحت عملکرد سیستم در نرخ جریانهای مختلف مورد آزمایش قرار گرفت. همچنین با مقایسه پاسخ آن با پاسخ یک دبی سنج فراصوت تک مسیره معادل، خطای اندازه گیری آنها مقایسه گردید. نتیجه بیانگر خطای متوسط کمتر از ۳٪ در نرخ سرعتهای بالاتر از ۰/۵ m/s و خطای متوسط ۱۵٪ در سرعتهای کمتر از ۰/۳ m/s بود. متوسط خطای متوسط دبی سنج تک مسیره در تمام سرعتها حدود ۲۰٪ بالاتر از خطای سرعت سنج چهار مسیره بود.

کلمات کلیدی: دبی سنج، فراصوت، روش تفاضل زمانی، روش گاوس-لژاندر.

Design and Fabrication of a Four-path Ultrasonic Flowmeter using the Time-difference Method

Mohammad Orvatinia, Abbas Gharibi

Abstract: A four-path ultrasonic flow meter was designed and fabricated by using of ultrasonic transmitter/receivers on an 8-inch pipe. By passing fluid through the flowmeter at a controlled rate, the velocity was measured in different layers using the time-difference method. Fluid flow rate was estimated by Gauss-Legendre numerical integration method and applying of the engineering approximation. By comparison of the results with the actual measurement done by a calibrated reference flow meter, the accuracy of the system was tested at various flow rates. It also was compared with the measurement of an equivalent one-path ultrasonic flowmeter, and the measurement errors were calculated. The test result represented that, the average error of measurement is less than 3% at the speeds of 0.5 m/s and more. The average error was more than 15% at the speeds below 0.3 m/s. The measurement error of the one-path flowmeter was 20% more than that of four path one.

Keywords: flow meter, ultrasonic, time difference method, method of Gauss-Legendre.

۱- مقدمه

دبی سنج‌های فراصوت (آلتراسونیک) بیش از ۴۰ سال است که در صنایع مختلف از جمله نفت، گاز، شیمی، مدیریت منابع آب و غیره به کار گرفته می‌شوند. در حال حاضر این دبی سنج‌ها به دلیل مزایای متعددی از نظر دقت، اندازه گیری بدون وقفه، نصب آسان، هزینه پایین و موارد دیگر، در حال تبدیل شدن به گزینه نخست برای اندازه گیری جریان سیالات می‌باشند. [۱-۳] پایداری و عدم استهلاک به دلیل نداشتن بخش مکانیکی یکی دیگر از ویژگیهای برجسته آنها است. اساس کار این دبی سنج‌ها برهم کنش بین امواج فراصوت و سیال متحرک است. برای استفاده از این دبی سنج‌ها ابتدا موج فراصوت را به محیط سیال تزریق نموده و پاسخ آن دریافت می‌گردد. برهم کنش با سیال باعث تغییر مشخصات امواج دریافتی می‌شود و مقدار تغییر وابسته به سرعت سیال است. بدین ترتیب با اندازه گیری تغییرات می‌توان سرعت حرکت سیال را محاسبه نمود. در صورت ثابت بودن سطح مقطع لوله، میزان جریان (دبی) سیال عبوری نیز با حاصلضرب سرعت در سطح مقطع بدست آید [۴].

دبی سنج‌های فراصوت به دو دسته دوپلری و تفاضل زمانی تقسیم بندی می‌شوند [۵]. مبنای کار دبی سنج‌های دسته اول اثر دوپلر است که در آن فرکانس موج دریافتی از منبع یا بازتابنده متحرک نسبت به ناظر تغییر می‌کند. برای استفاده از آنها باید سیال حاوی ذرات یا حباب گاز بازتابنده امواج صوتی باشد. این دبی سنج‌ها در مواردی که دقت مهم نباشد مناسب هستند. دسته دوم بر اساس تغییر سرعت موج صوتی درون محیط سیال متحرک کار می‌کنند و برای سیالات فاقد بازتابنده هم قابل استفاده هستند [۵]. همین ویژگی در کنار مزایای دیگری همچون پایداری و قابلیت اطمینان در اندازه گیری باعث شده است که دبی سنج‌های تفاضل زمانی مورد توجه خاصی در سیستم‌های اندازه گیری جریان سیالات با ارزش همچون نفت و گاز و مشتقات آنها باشند.

ملاحظات اقتصادی تولید کنندگان و مصرف کنندگان محصولات با ارزشی همچون نفت و گاز باعث شده است تا تحقیق و پژوهش به منظور افزایش دقت، قابلیت اطمینان و پایداری موضوع مورد علاقه برای سازندگان سیستم‌های اندازه گیری جریان باشد. حجم قابل توجه مبادلات نفتی در جهان و قیمت رو به رشد آن، صرف هزینه تحقیقاتی برای بهبود دقت این وسایل را توجیه پذیر می‌کند. در سالیان اخیر، ارتقای سخت افزارها و فناوریهای نوین پردازش سیگنال یکی از عوامل بهبود دقت اندازه گیری چنین سیستم‌هایی بوده است. در حال حاضر بالابردن دقت نکته کلیدی در تحقیقات مربوط به دبی سنج‌های فراصوت است و تحقیق و پژوهش در این مورد همچنان ادامه دارد [۶]. لازم به ذکر است که دبی سنج‌های بسیار دقیق مکانیکی برای کاربرد کوتاه مدت و حجم سیالات کم هم اکنون در دسترس هستند، ولی به دلیل مشکلات نگهداری و تعمیرات و داشتن اجزاء مکانیکی متحرک، استفاده از آنها برای کار

مستمر بلند مدت و در حجم‌های بسیار بزرگ مثل صادرات نفت توجیه پذیر نیست.

کشور ما با توجه به صادرات قابل توجه نفت خام، گاز، میعانات گازی و سایر فراورده‌های نفتی از مصرف کنندگان عمده اینگونه دبی سنج‌ها می‌باشد [۷] که تماماً از منابع خارجی تامین می‌شوند. وابستگی به تامین کنندگان خارجی در کنار تحریم‌های بین المللی مشکل مضاعفی برای صنایع نفت و گاز کشور محسوب می‌شود. لذا پژوهش در این خصوص می‌تواند ضمن رفع وابستگی، صرفه جویی قابل توجهی در هزینه‌های انتقال و صادرات نفت، گاز و مشتقات آنها داشته باشد. اهمیت این حسگرها مد نظر محققین داخلی نیز بوده است و در این خصوص طراحی و ساخت یک دبی سنج فراصوت از نوع تک مسیره توسط محققین در داخل کشور گزارش شده است [۸]. لیکن در مورد دبی سنج چند مسیره گزارش داخلی مشاهده نگردید.

در این تحقیق مراحل طراحی و ساخت یک دبی سنج فراصوت چهار مسیره ارائه می‌گردد. انجام این کار برای اولین بار در کشور بوده و سابقه قبلی نداشته است. برای حصول به این هدف ابتدا مروری بر مبانی کار دبی سنج‌های فراصوت آورده می‌شود. در ادامه طراحی و ساخت یک دبی سنج چهار مسیره ادامه با استفاده از چهار زوج مبدل فراصوت که در مکانهای مناسبی از یک لوله ۸ اینچی قرار دارند، گزارش می‌شود. در مرحله بعد با پیاده سازی یک سیستم تست که قابلیت گردش جریان سیال با سرعت قابل کنترل داشته باشد، دقت اندازه گیری آن بررسی و با دقت سایر دبی سنج‌ها مقایسه شده است. این مقایسه محدودیت‌های بکارگیری این سیستم را مشخص می‌کند؛ که براساس آن می‌توان اقداماتی برای بهینه سازی و افزایش دقت بعمل آورد. نکته مهم در این مرحله بکارگیری تقریب‌های مهندسی برای محاسبه میزان جریان سیال است، چراکه غالباً روش محاسبه توسط سازندگان اینگونه تجهیزات محرمانه نگه داشته می‌شود. با توجه به تجربیات حاصل از این تحقیق می‌توان در مراحل بعدی اقدام به بهینه سازی و افزایش دقت سیستم مزبور نمود. دستاوردهای حاصل از انجام این مرحله تحقیق را می‌توان بصورت زیر خلاصه نمود:

الف- طراحی و ساخت عملی یک دبی سنج فراصوت چهار مسیره بر مبنای تفاضل زمانی

ب- بررسی صحت استفاده از تقریب‌های مهندسی برای محاسبه سرعت و میزان جریان سیال عبوری و مقایسه آن با مقدار واقعی که توسط دبی سنج مرجع دقیق اندازه گیری می‌شود. با اینکار خطای روشهای موجود مشخص خواهد شد.

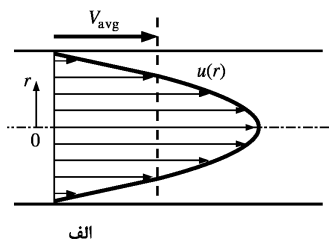
فوق علیرغم سادگی عملکرد، دقت مناسبی ندارد چرا که در آن تنها سرعت یک لایه از سیال که در برگزیده مسیر فراصوت است، اندازه گیری می شود. بررسی حرکت سیالات نشان می دهد که سرعت سیال در یک لوله ثابت نبوده و مطابق شکل ۲ از مقدار بیشینه در مرکز لوله تا سرعت صفر در بدنه آن متغیر است [۹]. بنابراین لازم است سرعت اندازه گیری شده از مرحله قبل با انجام تقریب مناسبی به سرعت متوسط V_{avg} تبدیل شود. متاسفانه محاسبه سرعت متوسط به سادگی امکان پذیر نبوده و به عوامل مختلفی مثل ویژگیهای سیال و لوله و حتی فشار و دمای محیط بستگی دارد [۱۰]. به عنوان مثال در جریان آرام (Laminar Flow) رابطه سرعت سیال در مقطع استوانه ای به فاصله r از مرکز لوله بصورت زیر است [۷].

$$v(r) = V_{max} \left[1 - \left(\frac{r}{R} \right)^2 \right] \quad (3)$$

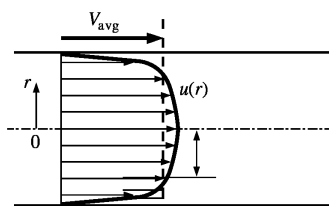
که در آن R شعاع لوله و V_{max} بیشینه سرعت در محور لوله است. اثبات می شود که در این حالت $V_{max}/V_{avg} = 2$ است. در حالی که در جریان آشفته (Turbulent Flow) رابطه سرعت با فاصله r از مرکز لوله بصورت رابطه ۴ است [۹]. گذر از جریان آرام به جریان آشفته به کمیتی بدون بعد نام عدد رینولدر بستگی دارد. این عدد وابسته به مشخصات سیال، سرعت آن و طول مجرا است. با توجه به متفاوت بودن مشخصات سیالات مختلف، سرعت لازم برای تبدیل جریان آرام به آشفته نیز به نوع سیال بستگی خواهد داشت.

$$v(r) = V_{max} \left[1 - \left(\frac{r}{R} \right)^{1/n} \right] \quad (4)$$

که در آن n عددی ثابت وابسته به عدد رینولدر است. بنابراین نسبت V_{max}/V_{avg} نیز به n بستگی پیدا می کند لذا به سادگی قابل محاسبه نیست [۱۱].

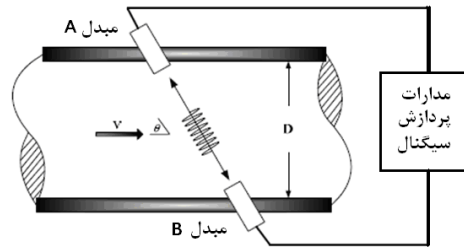

الف

ب

شکل ۲: توزیع جریان سیالات درون لوله در حالت (الف) جریان آرام و (ب) جریان آشفته

شکل ۱- نمای یک دی سنج فراصوت تک مسیره

۲- مبانی نظری

نمایش کلی سیستم های غیرخطی افاین را در نظر بگیرید.

شمای دی سنج تک مسیره فراصوت تفاضل زمانی در شکل ۱ نمایش داده شده است. در این شکل واحدهای مبدل، که مشتمل بر یک فرستنده/گیرنده فراصوت هستند، در نقاط مناسبی از جداره لوله حاوی سیال تعبیه می شوند که در شکل بصورت A و B نشان داده شده اند. برای انجام سنجش ابتدا مبدل A یک یا چند پرورد از موج سینوسی فراصوت با دامنه ثابت را تولید و به سمت گیرنده B ارسال می کند این امواج پس از عبور از سیال توسط گیرنده B دریافت شده و سیگنال پاسخ را تولید می کند. دامنه موج درون محیط ثابت نخواهد بود و در ابتدا به دلیل تداوم تحریک افزایشی بوده و در انتها به علت توقف تحریک بتدریج کاهشی می شود، که نتیجه آن تشکیل موجی متناوب با دامنه متغیر می باشد. در مرحله بعد مبدل B امواج را تولید و متقابلاً به سمت A ارسال کرده و پاسخ آن در A دریافت می شود. زمان انتشار عبارت است از فاصله زمانی بین یک نقطه از موج تولید شده توسط فرستنده و نقطه متناظر آن در موجی است که توسط گیرنده دریافت می شود.

از آنجا که سرعت صوت در داخل سیال به جهت حرکت سیال بستگی دارد بنابراین زمان مربوط به رفت و برگشت سیگنال متفاوت بوده و به صورت زیر محاسبه می شود

$$t_{B \rightarrow A} = \frac{D}{u \cdot \sin(\theta) - V}, \quad t_{A \rightarrow B} = \frac{D}{u \cdot \sin(\theta) + V} \quad (1)$$

که در آن D قطر لوله، u سرعت امواج فراصوت و V سرعت حرکت سیال می باشد. با استفاده از رابطه ۱ اختلاف زمانی سیگنال رفت و برگشت بصورت زیر خواهد بود

$$T = t_{B \rightarrow A} - t_{A \rightarrow B} = D \frac{2V}{(u \cdot \sin(\theta))^2 - V^2} \quad (2)$$

این رابطه مبنای عملکرد دی سنج های تفاضل زمانی است که در آن با اندازه گیری T و داشتن ابعاد لوله و محل قرار گیری مبدل های A و B سرعت سیال را محاسبه می نماید. برای عملکرد بهتر در روش تفاضل زمانی سیال باید عاری از حباب گاز و ذرات جامد معلق باشد. ساختار

$$Q = \int_{-R}^R 2\sqrt{R^2 - r^2} V(r) dr \quad (۸)$$

$$= \int_{-R}^R 2R^2 \sqrt{1 - (r/R)^2} \times V(r) d(r/R)$$

برای اینکار با تغییر متغیر $x=r/R$ و انجام عملیات ریاضی بر روی معادله ۷ می‌توان معادله و شرایط مرزی آن را بصورت زیر مناسب انتگرال گیری عددی به روش گوس-لژاندر تبدیل نمود [۱۲]

$$Q = \int_{-1}^1 2R^2 \sqrt{1 - x^2} \times V(xR) dx \quad (۹)$$

در اینصورت با اعمال ضرائب مربوطه می‌توان جریان کل سیال عبوری Q درون لوله استوانه ای را بصورت زیر تقریب زد:

$$Q \cong \sum_{i=1}^N W_i \times V(r_i) \quad (۱۰)$$

که در آن $V(r_i)$ سرعت اندازه گیری شده در لایه i ام به فاصله نسبی r_i از مرکز لوله است. N تعداد لایه‌های مورد نیاز برای تقریب بوده و W_i ضرائب وزنی انتگرال عددی هستند که از رابطه زیر بدست می‌آیند

$$W_i = 2R^2 \sqrt{1 - x_i^2} \times A_i \quad (۱۱)$$

در رابطه اخیر $x_i=r_i/R$ محل نصب مبدل i ام است که ریشه i ام تابع لژاندر مرتبه N یعنی $P_N(x)$ بوده و به N بستگی دارد. A_i ها نیز ضرائب ثابت مربوط به روش انتگرال گیری عددی گوس-لژاندر هستند که در منابع محاسبات عددی علاوه بر روابط ریاضی، بصورت جدول نیز در دسترس هستند [۱۳]. برای استفاده از این تقریب عددی لازم است که سرعت سیال در N لایه اندازه گیری شود. همانطور اشاره شد، محل لایه‌ها دلخواه نبوده و براساس الگوریتم انتگرال گیری عددی مورد نظر تعیین می‌گردند.

معادله ۱۰ مبنای اساسی پیاده سازی دبی سنج چند مسیره (Multi-Path) بصورت عملی است. انتخاب مسیره‌ها و ضرائب وزنی به تعداد نقاط وابسته است و بر اساس روابط مشخص شده در روش گوس-لژاندر بدست می‌آیند [۱۴]. هرچه تعداد مسیره‌ها بیشتر باشد دقت اندازه گیری سرعت و در نتیجه دقت سنجش میزان سیال عبوری بیشتر خواهد بود.

دبی سنج پیشنهادی در فعالیت تحقیقی حاضر، چهار مسیره است ($N=4$). جدول ۱ موقعیت نصب مبدلها و ضرائب وزنی مربوطه بر اساس تقریب فوق را مشخص نموده است. جزئیات محاسبات مربوط به تعیین مقادیر جدول خارج از بحث بوده و علاقمندان می‌توانند به مراجع مربوطه [۱۴ و ۴] مراجعه کنند.

برای محاسبه دبی سیال در حالت توزیع سرعت نامشخص مقطع لوله را بصورت شکل ۳ در نظر بگیرید. میزان سیال عبوری از یک لایه با ضخامت dr که در فاصله r از مرکز لوله قرار دارد، را بصورت زیر محاسبه می‌کنیم:

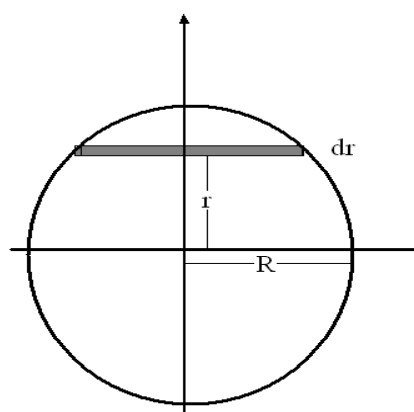
$$q(r) = D(r) \times V(r) \quad (۵)$$

که در آن $V(r)$ سرعت متوسط سیال در لایه مورد نظر بوده و $D(r)$ عرض لایه است که توسط رابطه زیر بدست می‌آید:

$$D(r) = 2\sqrt{R^2 - r^2} \quad (۶)$$

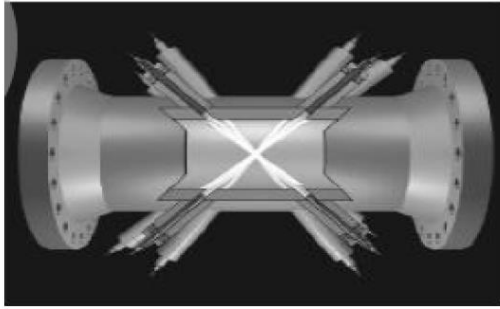
با انتگرال گیری از رابطه ۵ در کل سطح مقطع، دبی سیال عبوری از لوله محاسبه می‌شود:

$$Q = \int_{-R}^R q(r) dr = \int_{-R}^R D(r) V(r) dr \quad (۷)$$

شکل ۳: نمای جانبی لوله حاوی سیال

بر اساس معادله ۷ برای محاسبه نرخ عبور سیال بصورت عملی، لازم است سرعت $V(r)$ در تعداد زیادی از لایه‌های بهم پیوسته در فواصل مختلف از مرکز لوله اندازه گیری شود. در حالت حدی تعداد لایه‌ها بی نهایت شده و تحقق این الزام را در عمل غیر ممکن می‌کند. راه حل عملی برای رفع این مشکل استفاده از تقریب‌های مهندسی است که در آن تعداد محدودی از لایه‌ها را انتخاب نموده و با استفاده از روشهای انتگرال گیری عددی نتیجه ای نزدیک به مقدار واقعی را بدست می‌آورند. روش مناسب برای انتگرال گیری عددی، روش گوس است. که در آن انتگرال معین را با ارزیابی تابع در نقاط خاصی، که بیشترین دقت را داشته باشد، تخمین می‌زنند. لازم به یادآوری است که روش گوس انواع مختلفی دارد که انتخاب هر یک به شکل تابع مورد نظر وابسته است. همچنین بازه انتگرال گیری نیز باید دارای شرایط خاصی باشد [۱۲]. برای ادامه کار معادله ۷ را بصورت زیر تغییر می‌دهیم.

الف

ب

شکل ۴- الف: شمای دی سنس فراسوت چهارمسیره. ب) تصویر واقعی از نمونه ساخته شده.

جدول ۲: موقعیت مکانی حسگرها و ضرائب انتگرال گیری عددی به روش گاوس لژاندر برای ۴ نقطه در لوله ۸ اینچی

شماره لایه i	فاصله از مرکز لوله (r _i)	ضریب وزنی W _i
1	8.7491448	0.003650891
2	3.454207	0.012661619
3	-3.454207	0.012661619
4	-8.749145	0.003650891

برای آزمایش عملی دی سنس ساخته شده یک سامانه تست طراحی و ساخته شد. نمودار بلوکی سامانه به همراه تصویر واقعی آن به ترتیب در شکل های ۵-الف و ۵-ب آورده شده است. این سامانه تست یک حلقه بسته گردش آب است که به یک مخزن ذخیره، یک پمپ چرخشی، شیرکنترل سیال و تعدادی دی سنس مجهز است. استفاده از آب برای تست دی سنس ها به دلیل سادگی کار و آلایندهی کم، در همه آزمایشگاهها و کارگاههای تابعه شرکت های تولید و توزیع نفت مرسوم می باشد. در این حلقه یک دی سنس مرجع دقیق مکانیکی بصورت متوالی با دی سنس چهار مسیره ساخته شده قرار گرفته است. دی سنس مرجع استفاده شده از نوع گردشی (مکانیکی) با نام تجاری LF4-S3 PRIME، محصول شرکت Smith Meter^{TM} می باشد. بر اساس گزارش کالیبراسیون، آن دقت اندازه گیری این محصول ۰/۱٪ می باشد. این نوع

جدول ۱: موقعیت مکانی حسگرها و ضرائب انتگرال گیری عددی به روش گاوس لژاندر برای ۴ نقطه

شماره لایه i	فاصله از مرکز لوله (r _i)	ضریب وزنی W _i
1	0.8611363R	0.3536808R ²
2	0.3399810R	1.2265968R ²
3	-0.3399810R	1.2265968R ²
4	-0.8611363R	0.3536808R ²

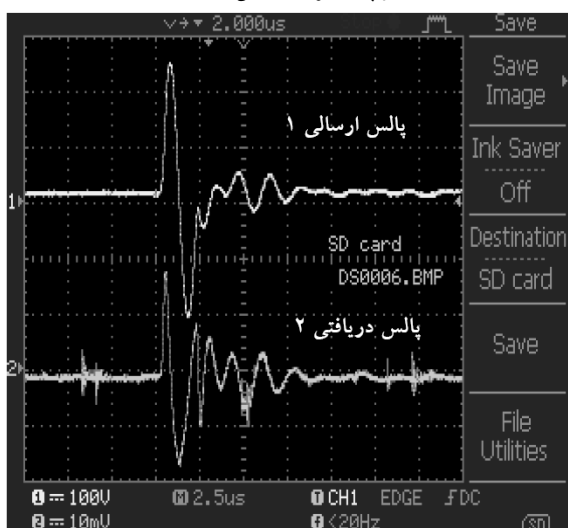
با جایگذاری مقادیر جدول ۱ در رابطه ۱۰ دی سیال در دی سنس چهار مسیره برابر است با:

$$Q = R^2 [0.3536808 V(r_1) + 1.2265968 V(r_2) + 1.2265968 V(r_3) + 0.3536808 V(r_4)] \quad (12)$$

۳- طراحی سامانه و کار عملی

به منظور اعتبار سنجی مبانی نظری ارائه شده در بخش قبل، یک دی سنس فراسوت ۴ مسیره با استفاده یک لوله ۸ اینچی (۲۰/۳۲cm) و چهار زوج مبدل فراسوت تجاری از نوع OPTISONIC 6300 محصول شرکت KROHNE Messtechnik GmbH & Co ساخته شد. طرح جزئیات ساخت را در متون دیگر گزارش کرده ایم [۱۵] شمای وسیله ساخته شده به همراه تصویر آن در شکل ۴ ارائه گردیده است. با لحاظ نمودن قطر لوله استفاده شده جدول ۱، مکان نصب مبدلها برحسب فاصله عرضی از محور لوله مطابق جدول ۲ محاسبه می شود. برای طراحی مدارات پردازشی به منظور اندازه گیری و ثبت زمانهای انتشار، تمهیدات خاصی لازم است، چراکه که سرعت انتشار امواج فراسوت در سیالات بسیار بالا بوده زمان انتشار آن در یک لوله ۲۰/۳۲cm بسیار کوتاه خواهد بود [۱۷-۱۶]. در شرایط آزمایشگاهی فراهم شده برای این فعالیت تحقیقی، به منظور رسیدن به دقت اندازه گیری ۰/۰۵٪ باید اختلاف زمانی قابل سنجش در حدود ۰/۱ μs باشد. این دقت لازم می دارد که فواصل زمانی نمونه برداری A/D از مرتبه چند ns باشد، بدین ترتیب دقت محاسبه اختلاف زمان رفت و برگشت امواج فراسوت منتشر شده در مرتبه نانو ثانیه و یا حتی پیکو ثانیه می گردد. برای اینکار مدار مبدل آنالوگ به دیجیتال هشت کاناله (LM96511) با امکان کاربری سیگنال های التراسونیک و رزولوشن 12-bit، سرعت نمونه برداری 40-50 MSPS، توان مصرفی بسیار پایین به همراه مدار مجتمع قابل برنامه ریزی FPGA از نوع به کار گرفته می شود. جزئیات بیشتری از طراحی بخش الکترونیکی در مراجع [۱۵] و [۱۶] موجود است. همچنین در آینده مقاله مستقلی در این خصوص توسط مولفین منتشر خواهد شد.

با هر تغییر سرعت، مدت معینی جهت پایدار شدن گردش آب فرصت داده می‌شود؛ سپس با ارسال علائم فراصوت با فرکانس در حدود 400KHz درون سیال و دریافت پاسخ، زمانهای گذر اندازه گیری و ثبت می‌گردد. نمونه ای از پالسهای ارسالی و دریافتی که توسط اسیلواسکوپ دیجیتال حافظه دار مدل (Scopix III, OX-7104) محصول شرکت Chauvin Arnoux Group ثبت شده، در شکل ۶ آورده شده است. امواج آلتراسونیک ارسالی سینوسی بوده و بر روی شانه ی موج مربعی سوار هستند. جزئیات پالسها در مرجع [۱۵] آمده است. به دلیل محدودیت تجهیزات ثبت و همچنین فاصله زمانی قابل توجه بین سیگنال های ارسال و دریافت، ثبت این پالس ها بصورت همزمان نبوده است. لذا در محورهای زمانی آنها مسئله تقدم و تاخر لحاظ نشده است؛ بلکه هر کدام جداگانه در حافظه اسکوپ ذخیره و نمایش داده شده اند.

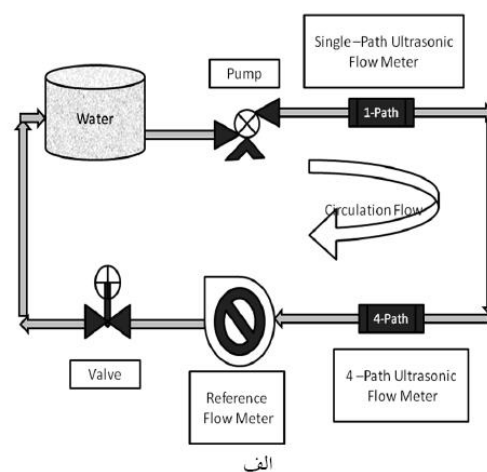

شکل ۶ شکل واقعی پالسهای فراصوت ارسالی و دریافتی

همانطور که دیده می‌شود دامنه سیگنال ارسالی از مرتبه ۱۰۰V بوده و دامنه سیگنال دریافتی از مرتبه ۱۰mV است. مبنای محاسبه زمان عبور می‌تواند هر نقطه از پالس ارسالی و نقطه متناظر آن در پالس دریافتی باشد. در تحقیق حاضر، زمان عبور از صفر پالسهای ارسالی و دریافتی مبنای محاسبه زمان هستند. لازم به ذکر است که هدف از ارائه تصویر پالسهای ارسالی و دریافتی، صرفاً نمایش شکل سیگنالها و زمانهای مربوطه است تا با توجه به آنها تمهیدات لازم برای طراحی سیستم ارسال، دریافت و ثبت داده‌ها پیش بینی شود. در عمل ثبت و محاسبه زمانها بصورت همزمان توسط مدارت A/D و پردازنده‌های سریع صورت می‌گیرد. زمانهای گذر بدست آمده برای محاسبه و ثبت سرعت سیال در لایه مختلف بکار می‌رود.

در شکل ۷ چند نمونه از سرعتهای محاسبه شده در لایه‌های چهارگانه آورده شده است. هر منحنی مربوط به یک سطح جریان سیال می‌باشد. در این شکل روش برازش منحنی برای تخمین سرعت سیال در کل مقطع استفاده شده است. نتیجه بیانگر آن است که در سرعتهای کم توزیع سرعت در لوله با دقت زیادی دارای تقارن سهمی شکل است. در

دبی‌سنج‌ها علیرغم دقت بالا بعلت داشتن اجزای مکانیکی متحرک، دارای استهلاک و هزینه نگهداری بالایی هستند. لذا استفاده از آنها صرفاً برای اندازه گیری حجم شارش کم و در زمانهای کوتاه توجیه پذیر است؛ ولی در اندازه گیری بدون وقفه حجم شارش بالا مثل صادرات نفت توصیه نمی‌شود. نرخ عبور سیال از درون لوله با استفاده از شیر کنترلی نصب شده در سامانه کنترل می‌شود. فواصل بین اجزا در حد طول ورودی انتخاب می‌شود تا از پایداری سیال اطمینان حاصل شود [۱۱]. بدین ترتیب سیستم فوق توانایی به گردش درآوردن سیال پایدار با نرخ شارش متفاوت را خواهد داشت.

شکل ۵-الف) بلوک دیاگرام پکیج تست دبی سنج آلتراسونیک . ب) تصویر سیستم واقعی

۳-۱ انجام تست و ثبت نتایج

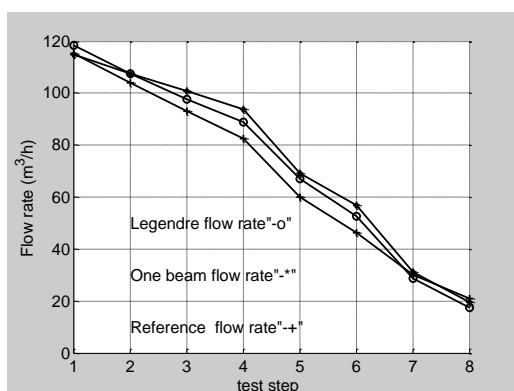
برای انجام عملیات تست ابتدا پمپ روشن می‌گردد تا آب را درون سیستم به گردش درآورد. سپس با استفاده از شیر کنترلی میزان گردش آب در حد معینی تثبیت می‌شود. در تحقیق حاضر میزان جریان سیال اعمالی به سیستم طی ۲۷ مرحله از $11 \text{ m}^3/\text{h}$ تا $117 \text{ m}^3/\text{h}$ افزایش داده شد. با توجه به ثابت بودن مقطع لوله ۸ اینچی (۲۰/۳۲cm) سرعت سیال متناظر از 0.1 m/s تا 1.0 m/s متغیر می‌گردد. با توجه به اینکه دقت اندازه گیری به فشار و دما بستگی دارد، سعی بر آن شد که تمام آزمایشات در محیط با فشار و دمای ثابت انجام گرفته و از اندک تغییرات احتمالی آنها صرف نظر شده است.

بعد از ثبت سرعت در لایه های مختلف با استفاده از رابطه ۱۰ نرخ شارش در هر یک از مراحل فوق محاسبه گردید. نتایج محاسبات فوق به همراه نرخ شارش اندازه گیری شده توسط دی سنج مرجع و تک مسیره در شکل ۹ نشان داده شده است.

همانطور که مشاهده می شود. نتایج اندازه گیری سرعت توسط دی سنج ۴ مسیره نزدیکی قابل قبولی با نتایج حاصل از اندازه گیری توسط دی سنج مرجع دارد. در حالی که در دی سنج تک مسیره اختلاف خصوصاً در نرخ شارش کم بسیار قابل توجه است. خطای نسبی اندازه گیری را از رابطه زیر محاسبه می کنیم

$$e = \frac{f - f_r}{f_r} \times 100 \quad (10)$$

که در آن f نرخ شارش محاسبه شده و f_r نرخ شارش اندازه گیری شده توسط دی سنج مرجع می باشد. نتیجه محاسبه خطا در شکل ۱۰ آورده شده است. همانطور که مشاهده می شود، با افزایش نرخ شارش دقت اندازه گیری بهتر می شود. این خصوصیت مشترک در دی سنج هاست که دقت آنها با افزایش سرعت سیال بهبود می یابد. برای نرخ پایین باید تمهیدات دیگری اندیشیده شود [۱۷]. از طرف دیگر مقایسه دقت دی سنج ها نشان از بهبود قابل توجه دقت دی سنج چهار مسیره نسبت به تک مسیره دارد و این دقت اندازه گیری برای دی سنج چهار مسیره آلتراسونیک در حدود $\pm 3\%$ بدست آمد. در حالی که خطای دی سنج تک مسیره حدود ۲۰ درصد بیشتر است.

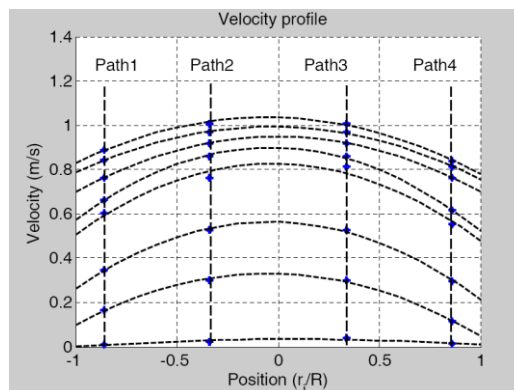

شکل ۹- نتایج اندازه گیری نرخ سیال در دی سنج های تک مسیره و چهار مسیره و مقایسه آنها با مقدار مرجع

۵- نتیجه گیری

در این تحقیق یک دی سنج فراصوت چهار مسیره برای اندازه گیری دی سیالات طراحی و ساخته شده است. بر اساس یک مدل ساده میزان سیال عبوری از لوله به صورت یک انتگرال معین بدست آمد که با توجه به شکل معادله بدست آمده، استفاده از روش گاوس - لژاندر برای تقریب عددی انتگرال پیشنهاد شد. سپس با استفاده از سرعت اندازه

سرعت های بالا توزیع سرعت به حالت جریان آشفته نزدیک تر می شود. اگرچه در روش انتگرال گیری عددی مورد استفاده، نیازی به دانستن نحوه توزیع سرعت نیست

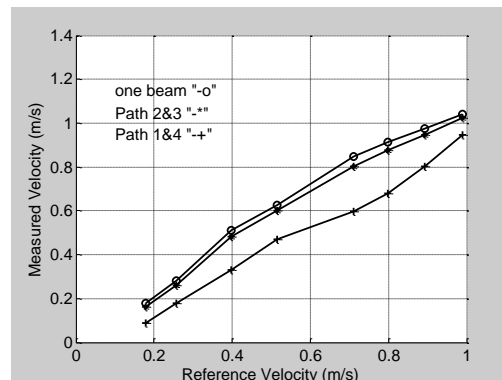

شکل ۷ نمونه ای از سرعت های ثبت شده از لایه های مختلف

به منظور مقایسه عملکرد سیستم با یک دی سنج تک مسیره، سرعت در مرکز لوله را با استفاده از درون یابی محاسبه می کنیم. با اینکار سرعت تقریبی دی سنج تک مسیره را نیز خواهیم داشت سرعت در چهار لایه فوق به عنوان ورودی به بخش پردازشگر سیستم وارد می شود و در آن میزان دی آب با استفاده از تقریب های گاوس - لژاندر محاسبه می گردد. بطور همزمان میزان دی آب اندازه گیری شده توسط دی سنج مرجع و تخمینی توسط دی سنج تک مسیره نیز ثبت می گردد. بدین ترتیب پاسخ هر سه دی سنج بطور همزمان قابل مقایسه خواهد بود.

۴- نتایج و بحث

سرعت های اندازه گیری شده توسط دی سنج ۴ مسیره در لایه های مختلف بصورت شکل ۸ می باشد. این سرعت ها با افزایش مرحله ای نرخ سیال از $11 \text{ m}^3/\text{h}$ تا $117 \text{ m}^3/\text{h}$ اندازه گیری شده است. برای مقایسه، سرعت اندازه گیری شده توسط دی سنج مرجع و سرعت تقریبی دی سنج تک مسیره نیز آورده شده است. هر نقطه از شکل با انجام چهار بار اندازه گیری و محاسبه متوسط بدست آمده است

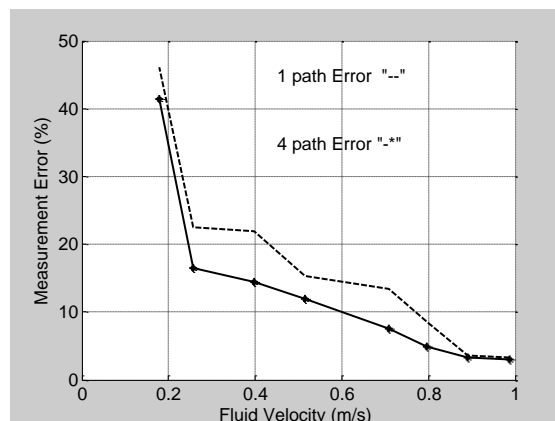
شکل ۸- کاهش چند مرحله ای نرخ سیال و ثبت سرعت های لایه های مختلف سیال عبوری

- [5] Liptak. B.G. "Instrument engineers handbook, Process measurement and analysis", Chap.2, CRC press, 1995
- [6] Mingwei L., Guosheng L. and Yanguo H., "Research on Improving the Accuracy of the Ultrasonic Flowmeter with time difference Method, International Conference on Electrical and Control Engineering, pp. 1704-1707, 2010.
- [7] -یوسف حجت، علیرضا قانع، شاهد میرزامحمدی "طراحی و ساخت دیسی سنس آلتراسونیک زمان عبوری"، مجله مهندسی مکانیک مدرس، دوره ۱۳ شماره، ص ۱۵۳-۱۵۶، ۱۳۹۲.
- [8] ابوالفضل وروانی فراهانی "اندازه گیری جریان سیال با استفاده از امواج آلتراسونیک" ماهنامه اکتشاف و تولید نفت و گاز، شماره ۹۸، ص ۴۱-۴۵، ۱۳۹۱
- [9] Çengel Y. A., Cimbala J. M., "Fluid mechanics : fundamentals and applications", 1th ed. McGraw-Hill, New York, NY, ch.8, 2006.
- [10] Yan-xia Wang., Zhi-hao Li, Ting-hu Zhang "Research of Ultrasonic Flow Measurement and Temperature Compensation System based on Neural Network", International Conference on Artificial Intelligence and Computational Intelligence, 268-271, 2010.
- [11] Massey B. and Smith J. W. "Mechanics of Fluids", 8th edition, Taylor & Francis Group, pp.273, 2005.
- [12] Milton Abramowitz, Iren A. Stegun, "Handbook of Math Functions", National bureau of standards USA, 10th print, pp. 887, 1972.
- [13] Burden R. L. and Faires J.D., "Numerical Analysis", 9th ed., Brooks/Cole, 2011.
- [14] Olver F.W.J., Lozier D.W., Boisvert R.F. and Clark C.W., "NIST Handbook of Mathematical Functions", Cambridge University Press, pp. 80, 2010.

[۱۵] عباس غریبی. "تحلیل و بررسی فلومیتراهای آلتراسونیک و ارائه راهکارهایی برای بهینه سازی دقت اندازه گیری سیال" پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد بوشهر، ایران، ۱۳۹۱.

- [16] Xing-hong Zhang, Hui Zhang, Xian-quan Wang, Jiqin Feng, Wei Cai, "Design and Implementation of the A/D Conversion Circuit for the High-Accuracy Ultrasonic Flowmeter", International Conference on System Science, Engineering Design and Manufacturing Informatization, pp.155-158, 2010.
- [17] Abraham K. George, Ram N Singh and Sayyadul A., "Equation of State of Crude Oil Samples", J Pet Environ Biotechnol Volume 4, Issue 6-000162, 2013.
- [18] Ishikawa H., Takamoto M., Shimizu K., Monji H., Matsuj G., "Development of a new ultrasonic liquid flowmeter for very low flow rate applicable to a thin pipe", Proceedings of the The Ninth International Symposium on Semiconductor Manufacturing, Tokyo, pp383-386, 2000.
- [19] <http://www.euromag.com/en/ultrasonic-flowmeters>.

گیری شده در چهار لایه از سیال، دیسی آن در محدوده سرعت ۰/۱ تا ۱ m/s محاسبه شده و با نتایج اندازه گیری توسط دیسی سنس مرجع مقایسه گردید. نتیجه بیانگر این است که دقت اندازه گیری در سرعتهای بالاتر ۰/۸ m/s از کمتر از ۳٪ است. روند تغییرات دقت با سرعت سیال در شکل ۱۰ نشان می دهد که در سرعتهای بالاتر خطای اندازه گیری می تواند به کمتر از ۱٪ هم برسد که با دقت دیسی سنس های تجاری قابل مقایسه است [۱۹]. از طرف دیگر در سرعتهای خیلی پایین خطا بصورت قابل توجهی افزایش می یابد. این یک خصوصیت مشترک در دیسی سنسهاست که دقت آنها با افزایش سرعت سیال بهبود می یابد. علت این است که خطای مطلق اندازه گیری که به ابزارهای سنسجست بستگی دارد، ثابت بوده و مستقل از سرعت سیال است. این واقعیت در شکل ۱۰ نیز به وضوح نشان داده شده است. بر اساس این نتیجه استفاده از سیستم در سرعتهای کمتر از ۱ m/s توجیه نمی شود. مگر اینکه بتوانیم با انجام اصلاحاتی خطای سیستمهای اندازه گیری و پردازش را کاهش داده و بدین ترتیب خطای نسبی سیستم در سرعتهای پایین را نیز بهبود ببخشیم.

شکل ۱۰- مقایسه درصد خطای اندازه گیری در دیسی سنس تک و چهار مسیره

مراجع

- [1] Yoder J, "Ultrasonic Flowmeter Market Is Expected To Grow Strongly", Pipeline & Gas Journal, April 2002
- [2] Jacobson S., "New Developments in Ultrasonic Gas Analysis and Flowmetering", IEEE International Ultrasonics Symposium Proceedings, pp. 508-512, 2008.
- [3] Lynnworth L.C and Yi Liub, "Ultrasonic flowmeters: Half-century progress report, 1955-2005", Ultrasonics, Vol. 44, Supplement, pp. e-1371-e-1378, 2006.
- [4] Yihong W., "Research of Measurement Mechanism of the Flow in Pipe Based on Multi-path Ultrasonic", 2010 8th IEEE International Conference on Control and Automation, Xiamen, China, June 9-11, pp. 709-712, 2010.